

Visoko gospodarsko učilište u Križevcima

Ispiranje zlata

Marinela Kilić

Kratka povijest ispiranja zlata

Stvarajući svoje prve kulture, narod doline Nila poznavao je zlato i punio njime sarkofage i grobnice svojih faraona. Zlato su poznavali i Asirci, Medijci, Babilonci. Otkrićem Amerike ljudi počinju juriti za tom sjajnom žutom kovinom koja predstavlja bogatstvo.

Mađarski znanstvenik Kiss piše da su Rimljani ispirali zlato na Muri i Dravi, i to kod Muravida (današnji Donji Vidovec), Svete Marije, Donjeg Mihaljevca te pretpostavlja da su kovnice novca u Sisku i Sremskoj Mitrovici upravo odavde dobivale sirovinu.

Prvi pisani dokumenti govore da se zlato na području Međimurja ispiralo još za vrijeme grofova Zrinskih koji su dobili Međimurje 1546 godine. Najstariji zapis o zlatarenju je listina iz 1671. godine u kojoj kralj Leopold navodi da je iz riznice Zrinskih dao u Beč odnijeti 41 dukat i pol čistoga zlata ispranog iz rijeke Drave. 1776. godine. Carica Marija Terezija potpisala je povelju kojom je dala koncesiju donjovidovčanima : „Ispirači zlata iz Donjeg Vidovca imaju pravo isprati zlato na Dravi, Savi i Muri. Za ispiranje zlata mogu nesmetano koristiti obalu rijeke u širini od tri metra“. Zlatarska tradicija dugo se održala, još 1939. godine na Dravi je bilo 129 čamaca, čonov i 240 zlatara. Ispiranje zlata u turističkoj ponudi danas vam mogu omogućiti Turistička zajednica Međimurske županije.

Uz ispiranje zlata u Međimurju još žive i drugi zaboravljeni tradicijski zanati kao što su: pletenje uporabnih predmeta od vrbove šibe, lončarstvo, kovači, licitari, izrada čipke, užadi, čizmi, šešira i cekera od komušine. Cijelo Međimurje, a naročito područje Zaštićenog krajolika rijeke Mure, bilo je tijekom burne povijesti na tromeđi različitih kultura i civilizacija. Budući da do 13. stoljeća nema pisanih podataka, život na području današnjeg zaštićenog krajolika je rekonstruiran na temelju materijalnih izvora.

Zlato u međimurskim rijekama

Zlato se u prirodi gotovo uvijek nalazi samorodno, u silicijskim stijenama koje se u doticaju sa zrakom i vodom u određenom vremenu počinju trošiti, a voda onda odnosi razdrobljeni pijesak u rijeke i potoke. Doneseno zlato s razdrobljenim kamenom slaže se u dolini ili u koritu rijeke na mjestima gdje voda laganije teče. Tako je bistra voda Drave donijela u svoje međimursko korito s dalekih planina Italije, Austrije i Slovenije zlatna zrnca, ponekad i pune pregršte. Naplavljeno zlato nalazi se obično u zrcima ili listićima dok su veće grude vrlo rijetke. Da bi se došlo do zlatnih zrnaca potrebno je ispiranje zlata. Premda se radi o ispiračima zlata, oni su od davnina u Međimurju nazivani zlatarima. Međimurski “zlatari” bili su težaci koji su izabrali izazov hirovitih međimurskih rijeka u čijim su se bistrim vodama, među zrcima šljunka i pijeska, nalazila sitna zrnca zlata. U Međimurju je obrt ispiranja zlata nastao prije otprilike 600 godina, a stari zanati kao što su mlinarstvo, splavarstvo, ribarstvo i zlatarstvo stoljećima su uz poljoprivredu davali najveći dio prihoda. U vrijeme kada je “zlatna groznica” počela privlačiti na tisuće Europljana u planine i na rijeke američkoga kontinenta, u Međimurju se taj posao obavljao već neko vrijeme bez publiciteta i buke. Mirni međimurski seljaci obilazili su sprudove rijeke Drave i na njezinim pješćanim obalama ispirali zlato, prodavali ga velikašima i trgovcima i tako, uz poljoprivredu, obavljali i taj, u to doba, prilično unosan posao.

Postupak ispiranja zlata

Samo ispiranje je bilo vrlo mukotrpani i pomalo jalov posao a jedno od najstarijih sredstava pri ispiranju bile su kudrave ovčje kože koje su se polagale u rijeku. Dlaka je zaustavljala zlatna zrnca koja su ljudi zatim vadili. Isto se tako koristila i volovska koža. Kako su naši međimurski seljaci u najranije doba ispirali zlato nije još poznato. U dokumentu o konfiskaciji kompletne imovine Petra Zrinskog nalazi se i prvi opis ispiranja zlata i izgleda zlatarske daske čija se uloga nije promijenila do današnjeg dana, a rad na ispiranju započinjao je u rano proljeće, a trajao je cijelo ljeto do kasne jeseni, čak do studenog. Posao pri ispiranju zlata uvijek su obavljala dvojica. Za ispiranje je zlata bio neophodan čamac (čon) uvijek rađen po određenim zahtjevima. Bio je dug 7, a u sredini širok 0,8 metara. Za izradu čamaca uvijek se koristila topola. Prednji se dio čamca zvao gobec (pramac), a zadnji ritka (krma). Vesla su bila duga i čvrsta, a završavala su dužom uskom lopaticom istesanom u istom komadu drva koje je na završetku bilo čvrsto okovano što je služilo kao sidro. Tijekom vožnje, gazda (stariji i iskusniji zlatar) je bio na ritki, a dečko (učenik ili pomoćnik) na gopco.

Među alatom (*Slika 1.*) posebno mjesto zauzimala je daska od jagnjedova drva duga 1,5 i široka 0,9 metara, piljena ukoso, tako da se mogla nadrapati da bude dlakava kako bi drvene dlake lakše hvatale zrnca zlata. Daska se postavljala na četiri tanke, ali čvrste noge; prve su bile kraće, a zadnje duže tako da je daska stajala nagnuta naprijed. Za rad su korištene dvije vrste lopata. Jedna je bila drvena, vrlo široka i ravna, okovana samo na vrhu, tzv. gledanjka. Njome se tražilo zlato, i to tako da se na određenom mjestu uzeo sloj šljunka i pijeska i odmah bi se u vodi isprao. Tada bi se brojilo koliko je zrnca zlata ostalo na lopati i hoće li se isplatiti metanje. Ako su bila samo 24 zrnca ili još manje, taj se šljunak smatrao jalovim pa se moralo tražiti dalje dok broj zlatnih zrnaca nije bio veći od 30. Lopata metanjka se koristila za uzimanje šljunka i pijeska i stavljanje na dasku, nadalje bio je potreban i žajtar. To je bila limena posuda slična vjedru, nasadena na dugu, čvrstu drvenu držalicu tako da je zlatar mogao u uspravnom položaju zahvaćati vodu iz rijeke i polijevati šljunak i pijesak koji je drugi ispirać zлата stavljao lopatom metanjkom na dasku.

Slika 1. Alat za ispiranje zlata

Slika 2. Zlatarska daska sa žajtarom

Žajtarom se polijevalo vodoravnim pokretima po čitavoj širini daske (*Slika 2.*). Iako je daska bila dosta nagnuta naprijed, s nje ni nakon polijevanja nije otišao sav šljunak pa se koristila kratka metlica od brezovih grana kojom se šljunak pažljivo omeo. Čitav se opisani postupak ponavljao dok se pred prednjim dijelom daske nije nakupila hrpa, kupec ispranog šljunka. Dio koji je ostao na dasci još se jednom pažljivo omeo i isprao na manju, udubljenu vrbovu daščicu, ispiraču. S ispirače se uvježbanim pokretima u vodi odstranjivao suvišan pijesak i mulj. Redovito se nakon ispiranja pijeska nailazilo na zlatni prah, no veće zrno zlata rijetko se nalazilo. U jednom gramu zlata ima oko 8 000 sićušnih zrnaca, a najfiniji se mulj nikada nije mogao potpuno odstraniti pa se ostatak s daščice pažljivo sasuo u manju posudu u koju se dodala određena količina žive koja je pokupila sva zlatna zrnca. (*Slike 3. i 4.*) Živin amalgam se

Slika 3 i 4. Postupak odvajanja zlatnih zrnaca od primjesa pomoću žive

lako odvajao od mulja

stezanjem u gusto tkanoj lanenoj krpi pomoću lajtriša, komada okrugla čvrsta drveta debelog kao palac. Tako je izašla gotovo polovica žive, a preostali se dio oblikovao u

kuglicu, frugu (*Slika 5.*) koja je bila spremna za pečenje na žeravici kojim je izašao preostali dio žive. Tako se dobivalo čisto zlato. Dravsko se i mursko zlato smatra najčišćim prirodnim

zlatom na svijetu. Naime, od jednog kilograma (1000 grama) zlatnog pijeska dobije se nakon analize 936 ili više grama čistoga zlata. U preostala 64 grama ima nešto platine, a

ostalo stručnjaci zlatari nazivaju zlatna košuljica koju se ne isplati uzimati. Finoća zlata može se izražavati i u karatima. Zlato iz međimurskih rijeka je 18-24-karatno. Na kraju radnog dana sve se vagalo na posebnoj, vrlo osjetljivoj vagici. *(Slika 6.)*.

Slika 5. Fruga dravskoga zlata   Slika 6. Vaga za zlato

Literatura:

- Kolin Ž. (1957): Ispiranje zlata u Međimurju (Rad kongresa folklorista Jugoslavije), Varaždin
- Razgovor s Dubravkom Tkalčec rodom iz Donjeg Vidovca (mojom bakom)
- Fotografije s Interneta i bakinog albuma.